

УДК 78.071

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.5/28.208903>

Владислав КНЯЗЄВ,
orchid.org/0000-0002-6516-5880
кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри музичної україністики та народно-інструментального мистецтва
Навчально-наукового інституту мистецтв
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника»
(Івано-Франківськ, Україна) kniazevvlad75@gmail.com

ОСОБЛИВСТІ СТАНОВЛЕННЯ БАЯННО-АКОРДЕОННОГО МИСТЕЦТВА НА ЗАКАРПАТТІ (ТЕНДЕНЦІЇ, ЗДОБУТКИ, ПЕРСПЕКТИВИ)

Розвиток баянно-акордеонного мистецтва потребує глибокого висвітлення, осмислення та всебічного аналізу процесів, які відбуваються не тільки у визнаних академічних центрах, але й у регіональних осередках. В цьому контексті розвиток баянно-акордеонного мистецтва Закарпаття потребує вивчення та узагальнення.

Аналіз досліджень. У сучасних наукових дослідженнях розвиток баянно-акордеонного мистецтва на Закарпатті висвітлюється дотично та опосередковано. Спеціальних наукових розвідок, присвячених цій тематиці, фактично немає, що певною мірою зумовлює новизну та актуальність цього дослідження.

Мета статті полягає у висвітленні та узагальненні процесів розвитку і функціонування баянно-акордеонного мистецтва на Закарпатті у другій половині ХХ – початку ХХІ століття.

Виклад основного матеріалу. До середини 40-х рр. ХХ ст. на Закарпатті не було централізованої музичної освіти, та не викладалась гра на баяні-акордеоні. Починаючи з 50-х рр. розпочинається новий етап у розвитку музичної культури краю, який характеризується її значною професіоналізацією.

У статті висвітлено діяльність засновників професійної фахової академічної освіти на баяні-акордеоні в Закарпатті – П. Терещенка та І. Мартона. Вони не тільки започаткували навчання на цих інструментах в області, але і виховали перше покоління викладачів та виконавців по класу баяна-акордеона.

Починаючи із середини 1940-х рр. ХХ ст. в області відкриваються музичні школи. В середині 1970-х рр. їх уже було біля 35, і фактично в кожній з них було започатковано класи баяна-акордеона. Найбільші конкурсні відбори учнів на ці інструменти були у 1960–70 рр. Починаючи від 1990-х рр. спостерігається тенденція до спаду популярності баяна-акордеона у музичних школах краю.

Зазначається, що ключовим чинником для розвитку народно-інструментального мистецтва Закарпаття стало започаткування класів баяна-акордеона в Ужгородському державному музичному училищі. У діяльності цього навчального закладу значний розвиток отримало не тільки сольне, але й ансамблеве та оркестрове виконавство в різноманітних інструментальних складах, за участю баяна-акордеона.

Після здобуття Україною незалежності було засновано значну кількість різноманітних конкурсів, де регулярно беруть участь виконавці із Закарпатської області. Особливе збільшення кількості учасників, як в сольній, так і ансамблевій номінаціях, від мистецьких навчальних закладів регіону на фахових конкурсних змаганнях спостерігається у 2000–2015 рр.

На наш час на Закарпатті функціонують чотири мистецьких навчальні заклади системи Міністерства культури та Міністерства освіти і науки України: Ужгородський музичний коледж ім. Д. Загора, Ужгородський інститут культури і мистецтв, Мукачівський педагогічний коледж та Мукачівський державний університет (педагогічний факультет), у яких викладають гру на баяні-акордеоні.

Ключові слова: Закарпаття, баянно-акордеонне мистецтво, народно-інструментальне виконавство, музичні навчальні заклади, професійно-фахова освіта.

Vladyslav KNAZIEV,
orchid.org/0000-0002-6516-5880
Candidate of Art History,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Music Studies and Folk Instruments
of the Institute of Arts
of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk, Ukraine) kniazevvlad75@gmail.com

THE PECULIARITIES OF DEVELOPMENT OF BUTTON ACCORDION MUSIC ART IN THE TRANSCARPATHIAN REGION (TRENDS, ACHIEVEMENTS, PROSPECTS)

The development of button accordion music art needs a profound study and a comprehensive analysis not only of the processes occurring in the renowned academic centres but also of the achievements at the regional level. In this context, the development of button accordion music art in the Transcarpathian Region needs to be researched and generalized.

Analysis of the available studies. The contemporary studies address the development of button accordion music art in the Transcarpathian Region only indirectly. There are no specific research publications dedicated to this particular topic, which accounts for the novelty and topicality of this research.

The article aims at revealing and generalizing the processes of development and functioning of button accordion music art in the Transcarpathian Region in the second half of the 20th century and the beginning of the 21st century.

Account of the main material. Before the mid-40s of the 20th century, there was no centralized music education in the Transcarpathian Region and playing the accordion and the button accordion was not taught. In the 50s, a new stage in the development of the region's musical culture began and it was characterized by significant professionalization of music.

Professional academic accordion and button accordion education in the Transcarpathian Region was founded by P. Tereshchenko and I. Marton. They were not only the first to start teaching playing these instruments in the region but also brought up the first generation of accordion and button accordion teachers and performers.

In the mid-40s of the 20th century, the first music schools were opened in the region. By the mid-70s, there were about 35 of them already and practically each of them had accordion and button accordion classes. The most competitive admission of students to these classes was in the 1960–70s. Since the 1990s, there has been a trend of decrease in the popularity of the accordion and the button accordion in the region's music schools.

The key factor in the development of instrumental and folk music in the Transcarpathian Region was the opening of accordion and button accordion classes at Uzhgorod State Music School. This school promoted the development of both solo and ensemble/orchestra performance with various sets of instruments, including an accordion / button accordion.

After Ukraine had gained its independence, a significant number of various contests were founded, with regular participation of performers from the Transcarpathian Region. The number of professional contestants from Transcarpathian music schools, both in the solo and the ensemble/orchestra categories, especially increased in the period from 2000 to 2015.

At present, in the Transcarpathian Region, there are four educational institutions within the system of the Ministry of Culture and the Ministry of Education and Science of Ukraine where accordion and button accordion performance is taught. They are: D. Zadora State Music School of Uzhgorod, Uzhgorod College of Culture and Arts, Mukacheve Pedagogical College and Mykacheve State University (Pedagogical Department).

Key words: Transcarpathian Region, accordion and button accordion music art, folk instrument performance, music educational institutions, professional education.

Постановка проблеми. В умовах реалізації завдань формування сучасної професійної музичної освіти України особливої ваги набуває осмислення специфіки становлення професійного інструментального виконавства, зокрема баянно-акордеонного, як важливого складника фахової музичної освіти.

Порівняно із суміжними, більш вивченими, сферами баянно-акордеонного мистецтва, що передусім стосуються вивчення оригінального репертуару, різноманітних історичних аспектів, виконавської творчості, його становлення та поширення на Закарпатті залишається доволі слабо дослідженим. Цілком очевидно, що подальший плідний розвиток баянно-акордеонного виконавства потребує глибокого висвітлення, осмислення та всебічного аналізу процесів, які відбуваються не тільки у визначених академічних центрах, але й урахування творчих надбань регіональних осередків. Це дозволить сприймати баянно-акордеонне мистецтво цілісно, враховуючи його локальні особливості.

Аналіз досліджень. У сучасних наукових дослідженнях простежується активізація зацікавлень процесами розвитку музичної культури Закарпаття. Про це свідчить як окремі дослідження (Грін, 2004; Росул, 2002), так і низка статей, що опубліковані в трьох збірках «Професійна музична культура Закарпаття: етапи становлення». Здебільшого їх тематика торкається різноманітних історичних

питань становлення музичної культури краю, композиторської творчості відомих митців, специфіки регіонального фольклору. Увага дослідників зосереджена також на висвітленні діяльності державних мистецьких закладів (філармонії, музичного училища, музичних шкіл), творчої праці відомих педагогів, визначенні їхньої ролі в розвитку професійної музичної освіти краю. Проте у всіх цих наукових дослідженнях розвиток баянно-акордеонного мистецтва на Закарпатті висвітлюється дотично та опосередковано. Спеціальних наукових розвідок, присвячених цій тематиці, фактично немає, що певною мірою зумовлює новизну та актуальність цього дослідження.

Мета статті полягає у висвітленні та узагальненні процесів розвитку і функціонування баянно-акордеонного мистецтва на Закарпатті у другій половині ХХ – початку ХХІ століття.

Вклад основного матеріалу. В процесі становлення та розвитку професійної музичної культури Закарпаття домінантне значення відігравали етнокulturологічні чинники. Вони пов'язані з функціонуванням народних музичних традицій різних етносів, які проживають на території області, активним впливом професійних музичних традицій (як західно-, так і східноєвропейських), що були засвоєні провідними представниками музичної культури краю.

Професійна музична культура Закарпаття починає формуватися у 20–30-ті рр. ХХ ст. Поширеною

у краї була народна інструментальна музика, яку виконували так звані «сільські капели», які грали на святах урожаю, весіллях, народних святах. Найпопулярнішими інструментами в народі були трембіта, сопілка, скрипка, бербениця, басоля, дрімба, бубен. Починаючи із 40-х рр. все більшого поширення починає набувати гармоніка.

Міцніюча національна самосвідомість призвела до створення у великих містах області хорових колективів, оркестрів, танцювальних та інструментальних ансамблів, до складу яких входив баян-акордеон. У своєму репертуарі вони приділяли більше уваги місцевому музичному фольклору. Серед них зустрічалися і колективи, які досягнули високого виконавського рівня (наприклад, чоловічий хор «Метеор» із викладачів шкіл м. Мукачева, під керівництвом А. Скиби, який з великим успіхом концертував по містах Угорщини, Чехословаччини, Румунії). Масштабною подією були концерти симфонічного оркестру під керівництвом Я. Воски, організованого на початку 30-х років в Ужгороді при товаристві «Музичний союз» та інших (Росул, 2002).

У першій половині ХХ століття гармоніка не була поширеною у краї. Портативні органи – фісгармонії, які зіграли велику роль у виникненні гармоніки, були відомі в регіоні ще наприкінці ХІХ століття. Акордеон, з його типовими різновидами, дістав популярність незадовго після першої світової війни. Тоді на Підкарпатській Русі стали організовуватися чеські початкові і середні школи (гімназії), на уроках співів в яких нерідко можна було почути акордеон. Вірогідно, це було пов'язано з тривалим перебуванням Чехословаччини в складі Австро-Угорської імперії, столицею якої був Відень, який ще в 1829 році став батьківщиною перших акордеоністів. Після першої світової війни гармоніку в Закарпаття ввозили і рекламували агенти музичних фірм Австрії та Німеччини. Почали відкриватися й приватні музичні салони, в яких можна було придбати будь-який інструмент, в тому числі фісгармонію та акордеон. Не дивлячись на це, акордеон на Підкарпатській Русі так і не отримав в ті часи широкого поширення. Як зазначає О. Дулішкович: «Акордеон на сцені в ті часи можна було почути лише в естрадних оркестрах та студентських інструментальних колективах. Зрідка акордеон отримував більш серйозну роль, наприклад, входив до складу оркестру «Підкарпатського угорського театру», який часто ставив популярні в той час оперети» (Дулішкович, 1975: 8)

До середини 40-х рр. ХХ ст. на Закарпатті не було централізованої музичної освіти та не

викладалась гра на баяні-акордеоні. Починаючи з 50-х рр. розпочинається новий етап у розвитку музичної культури краю, який характеризується її значною професіоналізацією. Із цього часу поширення баяна-акордеона на Закарпатті відбувається дедалі активніше.

Починаючи із другої половини ХХ століття музичне життя Закарпаття стає дедалі інтенсивнішим. Найкращі музиканти і педагоги краю, серед яких Л. Клепіков, В. Ромішовська, К. Воска, Я. Гергелі, П. Терещенко, С. Хосроєва, В. Богородський, Й. Базел, Й. Гарчар та інші, скеровували нове покоління музикантів на шлях професіоналізму. Впродовж 40–50-х рр. фактично сформувалось нове покоління музичної еліти регіону. Із цього часу поширення баяна-акордеона на Закарпатті відбувається дедалі активніше. Воно розвивається навколо таких професійних музичних осередків, як Ужгородське музичне училище, Закарпатська обласна філармонія, Хустське, а згодом Ужгородське училище культури, Мукачівське педагогічне училище.

Засновниками професійної фахової академічної освіти на баяні-акордеоні в Закарпатті стали П. Терещенко та І. Мартон. Вони не тільки започаткували навчання на цих інструментах в області, але і виховали перше покоління викладачів та виконавців по класу баяна-акордеона, яке згодом продовжило традиції народно-інструментального мистецтва краю.

У становленні баянно-акордеонного виконавства на Закарпатті вагомую роль відіграв Пантелей Павлович Терещенко (1907–1985). Він став фундатором професійної освіти на баяні в краї.

Народився Пантелей Терещенко в 1907 році в селі Констянтинівка Гарбузинського району на Миколаївщині. Вчився грі на баяні у відомого місцевого гармоніста З. Кушковенка. З баяном Пантелей Павлович ніколи не розлучався. У численних конкурсах художньої самодіяльності він неодноразово здобував перші місця. У 1940–1941 рр. працює солістом-баяністом Вінницької обласної філармонії, у 1941–1942 рр. соліст та концертмейстер Полтавської філармонії, 1945–1949 рр. соліст та концертмейстер Одеської обласної філармонії.

На Закарпаття П. Терещенко переїжджає у 1949 році. До 1968 року веде клас баяна в Ужгородському музичному училищі, паралельно працюючи баяністом в оркестрі Закарпатського хору при обласній філармонії. П. Терещенко став першим викладачем баяна в Ужгородському музичному училищі.

У своїй педагогічній роботі він особливу увагу приділяв технічному розвитку студентів, відпо-

відному відображенню характеру музики, композиторського стилю, чистоті інтонування, точному відтворенню штрихової палітри. П. Терещенко підтримував тісні творчі зв'язки із провідними педагогами та виконавцями того часу – М. Різолем та В. Безфамільновим. Завдяки цьому в репертуарі його студентів постійно звучали останні новинки баянного репертуару. Серед творів, які виконувались, – численні перекладення музичної класики, баянні концерти М. Різолья, М. Чайкіна, В. Лапинського, композиції І. Паницького, Є. Кузнецова та інших. Багато перекладень із репертуару суміжних інструментів П. Терещенко зробив сам, також він опублікував два збірники обробок для баяна закарпатських народних пісень.

У 1960-х рр. П. Терещенко першим почав викладати виборний баян на Закарпатті, що на той час було доволі новаторським кроком. Багато його вихованців продовжили здобувати вищу фахову освіту та досягли значних мистецьких успіхів. Серед них: А. Далекій – викладач Дрогобицького музичного училища, Г. Петрушевський – викладач Кишинівської консерваторії, В. Катуркін – концертмейстер Народної артистки Росії Л. Зикиної, Ф. Князев – викладач Мукачівського педучилища та інші.

Людина, фанатично віддана роботі, строгий, вимогливий вчитель, з класу Пантелія Павловича Терещенка вийшло понад 50 випускників, серед яких такі відомі на Закарпатті музиканти, як В. Білей, М. Лендел, Ф. Князев, М. Князева, А. Хазітарханов, Б. Затін, Я. Швенда, Л. Муромцева, Н. Ясинська та інші.

Серед перших відомих викладачів по баяну-акордеону на Закарпатті – Іштван Ференцович Мартон (1923–1996) – член Спілки композиторів України та Угорщини, заслужений діяч мистецтв України, один з корифеїв професійної музики Закарпаття. З іменем цього талановитого композитора, прекрасного виконавця, активного музично-громадського діяча тісно пов'язане становлення музичного життя краю повоєнної пори. Учень, друг і соратник Д. Задора – засновника закарпатської композиторської школи, І. Мартон продовжував та розвивав кращі традиції його творчої діяльності, наповнюючи їх власним баченням.

І. Мартон з юних літ почав займатися музикою. Ще з чотирьох років маленький Іштван цікавився старенькою фісгармонією, що знаходилася вдома, і на слух підбирав знайомі народні мелодії, згодом співав у церковному хорі, батько навчав сина гри на скрипці та органі.

Після закінчення 8-го класу гімназії юнак довідався про конкурс акордеоністів, який мав від-

бутися на початку 1944 року в Будапешті. Позичивши акордеон, І. Мартон протягом стислого терміну часу оволодів цим інструментом, взяв участь у конкурсі та одержав похвальну грамоту від журі II Угорського конкурсу акордеоністів.

У радянські часи І. Мартон брав активну участь в організації музичної школи та Будинку культури в Мукачеві. Починаючи із 1946 року, він працює викладачем по класу фортепіано та акордеона в цій школі, маючи великий авторитет серед колег та учнів. І. Мартон також часто виступав як соліст-акордеоніст, акомпаніатор у любительських ансамблях, а також як диригент організованого ним міського симфонічного оркестру (який діяв до 80-х років ХХ ст.).

У 1946 році в Ужгороді було відкрито музичне училище, директором якого став Д. Задор (1912–1985). Саме він сприяв подальшому творчому розвитку І. Мартона, який після переїзду до Ужгорода відразу вступив до Ужгородського музичного училища по класу фортепіано (Піщур, 1998).

Завдяки наполегливості та великому практичному досвіду І. Мартону вдається екстерном (за один рік) закінчити музичне училище, склавши на відмінно всі іспити. Його було запрошено на роботу до училища як концертмейстера, викладача акордеона та теорії музики. За роки педагогічної роботи в Ужгородському музичному училищі І. Мартон виховав чимало талановитих музикантів та відмінних педагогів, які успішно передали свої знання і майстерність підростаючому поколінню. Репертуар, що виконувався студентами І. Мартона, складався здебільшого із перекладень музичної класики. Серед його учнів по класу акордеона такі відомі на Закарпатті діячі баянно-акордеонного мистецтва, як Й. Бартош, Т. Вереб, Й. Іллеш та інші. Також серед учнів І. Мартона по класу баяна – один із найяскравіших сучасних українських композиторів, музикант світового рівня – Євген Станкович (нар. 1942 р.).

Починаючи від 50-х рр. ХХ ст. незмінними інструментами баян-акордеон стають у фольклорному та аматорському мистецтві краю. Особливого поширення вони здобули в фольклорному музикуванні сільських весільних капел у Іршавському, Тячівському та Рахівському районах. Зараз на Закарпатті нараховується доволі велика кількість хороших, танцювальних, інструментальних та інших самодіяльних колективів, до складу яких входять баян-акордеон. Багато з цих колективів успішно беруть участь в обласних оглядах-конкурсах художньої самодіяльності, різноманітних культурно-освітніх і мистецьких заходах,

фольклорних фестивалів тощо. Проте у 1960-90-х рр. їх кількість була незрівнянно більшою.

У 50-х роках в СРСР акордеон був вилучений із навчальних планів музичних шкіл та училищ. Період обмеження інструмента надовго призупинив розвиток акордеона і на Закарпатті.

Серед кращих закарпатських баяністів-акордеоністів 50-х рр. вирізнявся акордеоніст-самоучка, своєрідний музикант-«самородок» – Іван Георгійович Мущинка.

І. Г. Мущинка народився в 1934 році в селі Чинадієво Мукачівського району. В 13 років він поступає в Мукачівську музичну школу і вчиться по класу акордеона спочатку в І. Мартона, а потім у Т. Кононової. Подальші заняття юного музиканта проходили під керівництвом акордеоніста Львівської філармонії М. Осідача. В 1957 році на IV Всесвітньому фестивалі молоді і студентів у Москві І. Мущинка виконує «Інтермеццо» О. Белоусова в супроводі естрадного оркестру. Незважаючи на те, що І. Мущинка не працював за музичним фахом, він часто виступав як соліст художньої самодіяльності. В 1960 році на III декаді Української літератури та мистецтва в Києві за свій виступ І. Г. Мущинка отримує 14 балів з 15-ти можливих. У ті роки І. Мущинка грав такі концертні твори, як «Чардаш» В. Монті, «Вальс» А. Хачатуряна, «Фестивальний марш» Б. Тихонова – всі в обробках М. Осідача, а також «Карусель» А. Фоссена в обробці Ю. Шахнова. Від 1962 року І. Мущинка – соліст та акомпаніатор естрадного ансамблю «Угорські мелодії» при Закарпатській обласній філармонії. Уже в 1963 році він виступає з акордеоном фірми «Скандаллі» модель «Супер-6» (з «ламанною» декою), що на той час було рідкісним явищем (Дулішківич, 1972: 14–16).

Незважаючи на закриття в 50-х роках класу акордеона в музичних школах, цей інструмент отримав велику популярність та зайняв вагоме місце в художній самодіяльності Закарпаття. Хоча на ньому грали здебільшого музиканти-самоучки, серед них можна було зустріти і акордеоністів-професіоналів, які з тієї чи іншої причини не змогли продовжити свою освіту. Серед них відомі на Закарпатті акордеоністи Ю. Гопен з міста Ужгорода та І. Колесников з міста Сваляви.

Юрій Зіновійович Гопен закінчив музичну школу, а пізніше училище по класу акордеона в м. Луцьку незадовго до другої світової війни. Після її закінчення Ю. Гопен залишається на понад-строкову службу в рядах Радянської Армії, проте весь свій вільний час віддає музиці. В 1949 році його переводять служити на Закарпаття, де він стає активним учасником художньої самодіяль-

ності Ужгородського гарнізону. Ю. Гопен виступає як акомпаніатор-акордеоніст та виконує сольні номери: увертюру до опери «Руслан і Людмила» М. Глінки, «Вальс-пушинку» та «Інтермеццо» Б. Тихонова, а також улюблені ним вальси Ф. Шопена. В 1950 році Ю. Гопен організував ансамбль акордеоністів із 12 учасників при Ужгородському гарнізонному Домі офіцерів та керував ним до 1953 року. Для цього колективу він створив низку аранжувань. Ансамбль вів активну концертну діяльність.

В 70-ті роки він керував оркестром народних інструментів одного з ужгородських підприємств, а також акомпонував жіночому вокальному ансамблю на своєму інструменті фірми «Скандаллі».

Олександр Колесников закінчив по класу акордеона Житомирську музичну школу в 1951 році. Починаючи з 1953 року він працює акомпаніатором в художній самодіяльності різних підприємств міста Сваляви. В 1962 році О. Колесников поступає в Ужгородське музичне училище на заочний відділ по класу баяна (на вступному іспиті він грав на акордеоні, хоча до того часу він уже непогано опанував і баян), проте через рік, у 1963 році, він паралельно навчається на заочному відділенні Вентспілського музичного училища (Латвія), вже по класу акордеона. Не дивлячись на труднощі, пов'язані з паралельним навчанням в двох навчальних закладах, О. Колесников успішно закінчує два училища: Ужгородське – в 1967 році і Вентспілське – в 1968 році.

У подальшому він почався також у Дрогобицькому державному педагогічному інституті. Був активним учасником художньої самодіяльності краю. Грав на акордеоні фірми «Велтмейстер» модель «С-4».

Починаючи із середини 1940-х рр. ХХ ст. в області відкриваються музичні школи. В середині 1970-х рр. їх вже було біля 35, і фактично в кожній з них було започатковано класи баяна-акордеона. Найбільші конкурсні відбори учнів на ці інструменти були у 1960–70 рр. Починаючи від 1990-х рр. спостерігається тенденція до спаду популярності баяна-акордеона у музичних школах краю.

На наш час в області працюють 64 початкові спеціалізовані мистецькі навчальні заклади, в яких, відповідно до державного статистичного звіту по ДМШ, станом на 2010/2011 навчальний рік навчалось 13 422 учні; у 2014 році – 14 320 учнів, з яких грі на народних інструментах 2 668; у 2015/2016 навчальному році – 14 544 учнів, з яких грі на народних інструментах – 2 665 (Підсумки роботи початкових спеціалізованих мистецьких

навчальних закладів Закарпатської області за 2010/2011 навчальний рік, 2011). Таким чином, впродовж останніх років спостерігається деяке збільшення наборів на баян-акордеон. Загальна кількість баяністів-акордеоністів у музичних школах та школах естетичного виховання Закарпаття складає в середньому близько 15 % від загального контингенту учнів.

Важливим показником виконавського рівня баяністів-акордеоністів музичних шкіл Закарпаття стали обласні конкурси виконавців, які починаючи від 1965 року відбуваються щорічно. Кількість учасників (30–40) по всіх номінаціях є відносно сталою від початку проведення змагань до нашого часу.

Центром музичної культури на Закарпатті є обласна філармонія, що була заснована 19 лютого 1946 року. Це була перша державна музична концертна установа на Закарпатті, яка призначалась для поширення та пропагування музичної культури серед населення області. Зупинимось детальніше на виступах у її стінах баяністів-акордеоністів.

Вже в середині 50-х років закарпатці мали можливість послухати професійну гру на регістровому баяні сибірського баяніста С. Мамутова. Два рази, в 1960 та в 1969 рр., приїжджав на Закарпаття А. Беляев, у його репертуарі переважала музика академічного напрямку, проте були присутні й естрадні твори та народні обробки. Лауреат все-союзних та міжнародних конкурсів В. Бесфамільнов відвідав Закарпаття три рази: в 1963 році – він виконав концерт для баяна М. Різоля, в 1968 та в 1970 рр. – баяністом були зіграні Концерт № 1 К. Мяскова, Сюїта О. Холмінова, одна з частин Сонати № 1 М. Чайкіна, декілька номерів із «Картинок з виставки» М. Мусоргського та інші. Також гостем закарпатців неодноразово був квартет баяністів Національної філармонії України, перший концерт у області якого відбувся у 1957 році, останній – у 2012 р. Впродовж 70-х рр. з гастрольними поїздками Закарпаття також відвідали такі відомі баяністи, як В. Галкін, Ю. Казаков, Е. Мітченко, Ф. Ліпс та інші. Творче спілкування із провідними баяністами того часу не могло позитивно не позначитись на мистецькому зростанні народників краю.

Ключовим чинником для розвитку народно-інструментального мистецтва Закарпаття стало започаткування класів баяна-акордеона в Ужгородському державному музичному училищі. У діяльності цього навчального закладу значний розвиток отримало не тільки сольне, але й ансамблеве та оркестрове виконавство в різно-

манітних інструментальних складах за участю баяна-акордеона. Так, тривалий час в училищі існував викладацький квартет баяністів у складі О. Дулішковича, М. Купцової, А. Хазітарханова, А. Роццахівського. До нашого часу продовжують творчу діяльність ансамбль народних інструментів (керівник В. Стегней) та оркестр народних інструментів (керівник С. Стегней).

Серед викладачів, які в різні роки працювали та працюють на народному відділі: В. Білей, А. Хазітарханов, М. Керецман, А. Роццахівський, О. Дулішкович, М. Купцова, С. Крицький, І. Мартон, В. Марюхнич, В. Стегней, С. Стегней, П. Терещенко, В. Турлакова, С. Хваста та інші.

Серед найвідоміших випускників відділу заслужений артист України Микола Попенко, професор НМАУ ім. П. І. Чайковського Йосип Франц, головний диригент Національного академічного театру опери та балету Республіки Білорусь Віктор Плоскіна, доцент КНУКІМ Галина Войтун, доктор педагогічних наук Наталя Попович, доцент Прикарпатського університету Владислав Князев та інші.

Специфіка репертуарної спрямованості баяністів-акордеоністів 1960–90-х рр., які навчались у середніх професійних мистецьких закладах області, полягала у суттєвому домінуванні перекладень музичної класики в їх програмах. На сучасному етапі спостерігаємо більше представництво оригінальної, сучасної музики у репертуарі, що відображає загальні тенденції у баянно-акордеонному мистецтві. Значна кількість випускників цих закладів здобуває вищу фахову освіту в провідних мистецьких вузах країни та продовжує трудову діяльність на Закарпатті та за рубежем.

До 90-х рр. кількість фахових змагань всеукраїнського, всесоюзного та міжнародного рівня, в тому числі в юніорській категорії, поміж баяністами-акордеоністами була незначною. Тому народникам Закарпаття було складно виявити себе. До 90-х рр. серед баяністів-акордеоністів краю тільки І. Мартон у 1944 р. зміг отримати конкурсну відзнаку міжнародного рівня. Зі здобуттям Україною незалежності започаткована значна кількість різноманітних конкурсів, де незмінними учасниками є виконавці із Закарпаття. Так, у 1989 році студент Київської консерваторії – С. Хваста (клас В. Самітова) першим виборює «Гран-прі» на міжнародному конкурсі у Франції, у 1993 році студент Ужгородського музичного училища П. Рунов (клас В. Стегней) отримує II премію на конкурсі у Клінгенталі (Німеччина) та інші.

Особливе збільшення кількості учасників, як в сольній, так і ансамблевій номінаціях, від

мистецьких навчальних закладів Закарпаття на фахових конкурсних змаганнях спостерігається у 2000–2015 рр. Зростає також кількість лауреатських досягнень баяністів-акордеоністів області. Серед призерів різноманітних конкурсів: М. Бровді, Є. Мусієць, В. Маринець, О. Олашин, І. Староста, Д. Сорока та інші.

На наш час на Закарпатті функціонують чотири мистецьких навчальні заклади системи Міністерства культури та Міністерства освіти і науки України: Ужгородський музичний коледж ім. Д. Задора, Ужгородський інститут культури і мистецтв, Мукачівський педагогічний коледж та Мукачівський державний університет (педагогічний факультет), у яких викладають гру на баяні-акордеоні.

Висновки. До 40-х рр. ХХ ст. гармоніка не була популярною на Закарпатті та не отримала широкого розповсюдження. Більш активно цей інструмент починає поширюватись починаючи від 50-х рр. ХХ ст. Баян та акордеон стають майже незамінними інструментами у фольклорному та аматорському мистецтві краю. Особливої популярності вони здобули в фольклорному музику-

ванні сільських весільних капел у Іршавському, Хустському, Тячівському та Рахівському районах.

Визначальним чинником для розвитку професійного виконавства на Закарпатті стало відкриття класів баяна та акордеона в Ужгородському музичилищі. В другій половині ХХ століття завдяки діяльності перших педагогів по фаху П. Терещенка та І. Мартона, гастролюючих виконавців, музичних шкіл поживається розвиток професійної музичної освіти баяністів акордеоністів, збагачуються форми музично-концертного життя краю.

У період незалежної України значно збільшилось представництво виконавців регіону на національних та міжнародних фахових змаганнях, започаткована вища музична освіта, попри суттєве зменшення конкурсного відбору на спеціальність «баян-акордеон», у музично-навчальних закладах краю спостерігається якісне покращення мистецького рівня баяністів-акордеоністів. Здійснені узагальнення підтверджують важливість усвідомлення творчої діяльності митців Закарпаття в контексті розвитку українського баянно-акордеонного мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грін О. О. Професійне музичне мистецтво Закарпаття ХІХ – першої половини ХХ століття: історичний аспект. Ужгород: Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділ управління у справах преси та інформації, 2004. 160 с.
2. Дулишкович О. Развитие аккордеонного искусства на Закарпатье : дипломный реферат. Вильнюс, 1972. 45 с.
3. Підсумки роботи початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів Закарпатської області за 2010/2011 навчальний рік. Ужгород, 2011. 16 с.
4. Піцур Н. Т. Іштван Мартон. Творчий портрет : Монографічний нарис. Ужгород : Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділ комітету інформації, 1998. 64 с.
5. Професійна музична культура Закарпаття: етапи становлення : збірка статей, есе про музичну культуру Закарпаття. Ужгород, 2010. Вип. 2. 504 с.
6. Професійна музична культура Закарпаття: етапи становлення : збірка статей, есе про музичну культуру Закарпаття. Ужгород, 2016. Вип. 3. 520 с.
7. Росул Т. І. Музичне життя Закарпаття у 20–30-х роках ХХ століття. Ужгород : ПоліПрінт, 2002. 208 с.

REFERENCES

1. Hrin O. O. Profesiine muzychnе mystetstvo Zakarpattia ХІХ – pershoi polovyny ХХ stolittia: istorychnyi aspekt [Professional music art in the Transcarpathian Region in the 19th century and the first half of the 20th century: historical aspect]. Uzhgorod: self-sustained editing and publishing office at the Department of Press and Information, 2004, 160 p. [in Ukrainian].
2. Dulishkovich O. Razvytiye akkordeonnogo iskusstva na Zakarpatyе: dyplounnyi referat [Development of accordion music art in the Transcarpathian Region: thesis abstract]. Vilnius, 1972, 45 p. [in Russian].
3. Pidsumky roboty pochatkovykh spetsializovanykh mystetskykh navchalnykh zakladiv Zakarpatskoi oblasti za 2010/2011 navchalnyi rik [Results of the activity of primary specialized art schools in the Transcarpathian Region in the school year 2010/2011]. Uzhgorod, 2011, 16 p. [in Ukrainian].
4. Pitsur N.T. Ishtvan Marton. Tvorchyi portret: Monohrafichnyi narys [Ishtvan Marton. A portrait of a public figure: monographic essay]. Uzhgorod: self-sustained editing and publishing office at the Department of Press and Information, 1998, 64 p. [in Ukrainian].
5. Profesiina muzychna kultura Zakarpattia: etapy stanovlennia : zbirka statei, ese pro muzychnu kulturu Zakarpattia [Professional music culture in the Transcarpathian Region: stages of development: collected articles and essays on the Transcarpathian music culture]. Uzhgorod, 2010, Issue No. 2, 504 p. [in Ukrainian].
6. Profesiina muzychna kultura Zakarpattia: etapy stanovlennia : zbirka statei, ese pro muzychnu kulturu Zakarpattia [Professional music culture in the Transcarpathian Region: stages of development: collected articles and essays on the Transcarpathian music culture]. Uzhgorod, 2016, Issue No. 3, 520 p. [in Ukrainian].
7. Rosul T. I. Muzychnе zhyttia Zakarpattia u 20 – 30-kh rokakh ХХ stolittia [Music life in the Transcarpathian Region in the 20s and 30s of the 20th century]. Uzhgorod: PoliPrint, 2002, 208 p. [in Ukrainian].